

Justyna Żychlińska*, Daniel Żychliński**

Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Szymakach, pow. płoński, woj. mazowieckie

Abstract

Żychlińska J., Żychliński D. 2021. Early medieval burial ground in Szymaki, Płoński District, Mazowieckie Voivodeship. *Raport 16*, 21-37

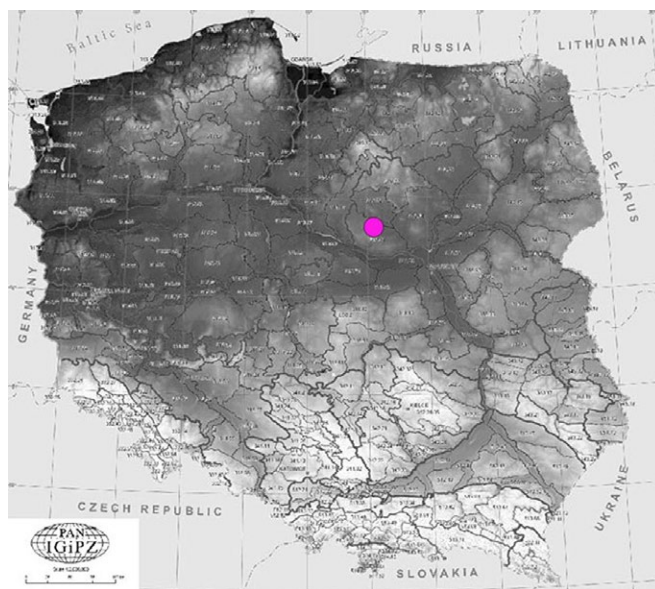
The article discusses the outcomes of a survey at site 4 in Szymaki. During the rescue excavations, several dozen features were recorded, most of them forming a distinguishable burial site. All the graves were arranged on the east-west axis, with the differing orientation of the mainly individual burials. In most cases, the age and sex of the buried were determined. Among the grave goods, apart from pieces of clay vessels, an iron pin with a ring, a glass bead, and iron bucket fittings were found. The discovered artefacts and immovable features (among them, a stone-lined grave) support a conclusion that the cemetery was set up in the 1st half of the 11th century and burials ceased in the 12th or no later than in the early 13th century.

Keywords: burial ground, Early Middle Ages, Mazowsze, Płoński Upland

WSTĘP

Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku nr 4 w Szymakach (AZP 47-60/12), gm. Płoński, pow. loco, woj. mazowieckie zostały podjęte w związku z budową drogi ekspresowej S7 na odcinku Strzegowo – Płoński. Zleceniodawcą prac ratowniczych była Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Olsztynie, a ich wykonawcą APB THOR Sp. z o.o. z Gniezna. Badania prowadzono w roku 2019 i 2020, a kierował nimi mgr Andrzej Smaruj (Smaruj 2020). Stanowisko odkryto w trakcie badań powierzchniowych związanych ze wspomnianą inwestycją w roku 2014, które przeprowadzili pracownicy Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Pozyskano wtedy 4 fragmenty ceramiki z późnego średniowiecza i okresu nowożytnego oraz pojedynczy odłupkę krzemienisty (Gawrońska 2015, 91, 92).

Omawiane cmentarzysko zlokalizowane jest w obrębie mezoregionu Wysoczyzny Płońskiej (Ryc. 1), który jest częścią makroregionu Niziny Północnomazowieckiej (Kondracki 2014; Solon *et al.* 2018). Miejscowość

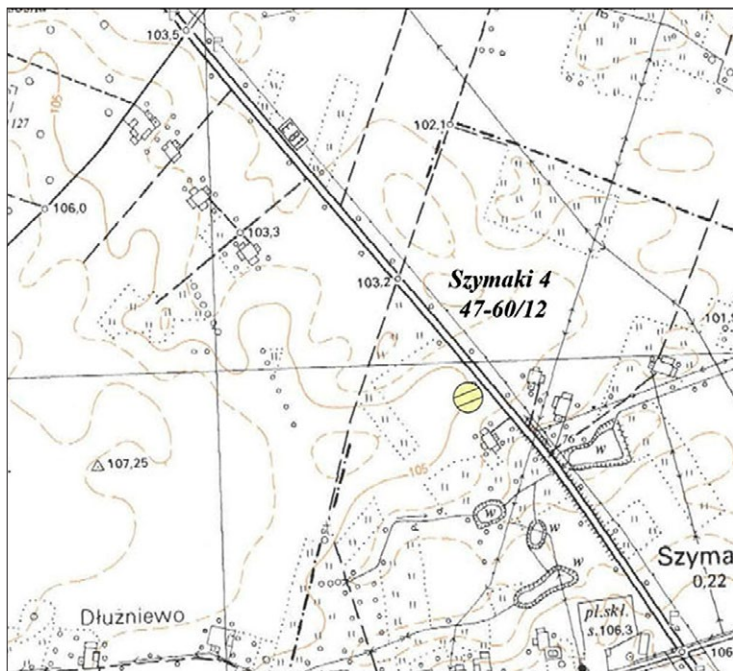

Ryc. 1. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płoński, woj. mazowieckie. Lokalizacja stanowiska (źródło mapy: Solon *et al.* 2018, oprac. K. Waszczuk)

Fig. 2. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płoński Commune, Mazowieckie Voivodeship. Site location (map source: Solon *et al.* 2018, prepared by K. Waszczuk)

* Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: justyna.zychlinska@ukw.edu.pl

** APB THOR Sp. z o.o., e-mail: d.zychlinski@apbthor.pl

Ryc. 2. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Lokalizacja stanowiska na mapie w skali 1:10 000 (źródło: geoportal.pl, oprac. M. Wołoszyńska-Far)

Fig. 2. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Site location on a 1:10 000 map (source: www.geoportal.pl, prepared by M. Wołoszyńska-Far)

Szymaki to niewielka wieś położona około 8 km na północ od Płońska. Nekropola zlokalizowana była około 600 m na północ od centrum wsi, na zachód od drogi krajowej nr 7. Znajdowała się na cyplu z trzech stron otoczonym obniżeniami, którymi bezimienne cieką toczą swe wody do Raciążnicy (Ryc. 2). Silnie zniwelowany dziś teren, dodatkowo przecięty współczesnymi drenami, spowodował, że większość grobów została bardzo silnie zniszczona (Ryc. 4–10).

■ CMENTARZYSKO

W wyniku prac archeologicznych na omawianym stanowisku zarejestrowano 34 obiekty kulturowe, które przypisano do okresu wczesnego średniowiecza. Było to 28 grobów szkieletowych, pięć jam o nieokreślonych funkcjach oraz pojedynczy dołek postłupowy. W kilku grobach nie odnotowano materiału źródłowego, jednakże uznano, że wszystkie tworzą jednorodny pod względem czasu funkcjonowania cmentarzysko. Ponadto mimo braku źródeł datujących do czasów wczesnego średniowiecza włączono także pojedynczą jamę (obiekt 74) i dołek postłupowy (obiekt 96), ponieważ tworzyły integralną część zespołów grobowych – obiekty 74 i 74 A (Ryc. 5) oraz 96 i 93 (Ryc. 3). Odnotowano w nich liczny materiał ceramiczny, przedmioty wykonane z metalu oraz szkła i krzemienia.

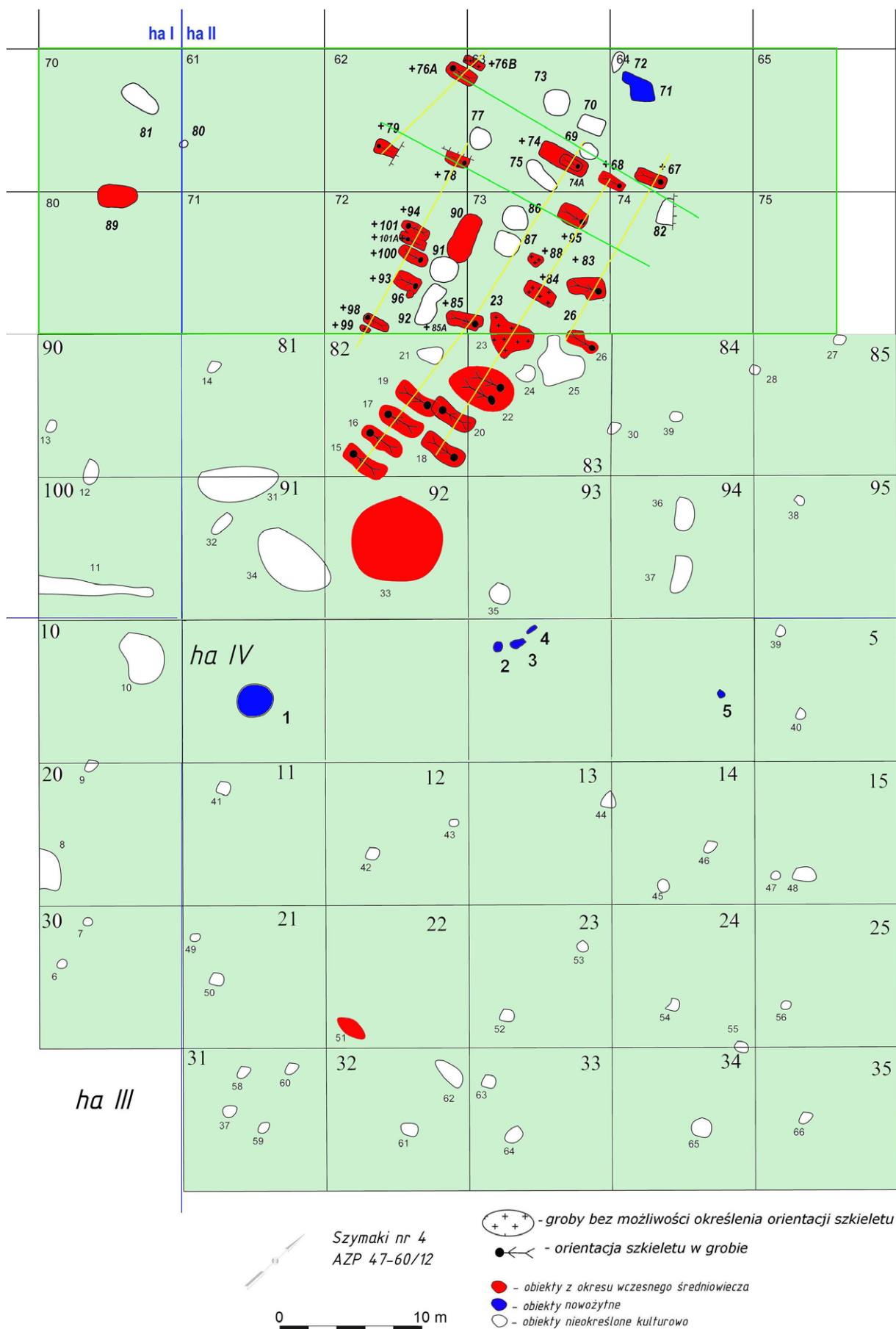
Omawiane cmentarzysko obejmowało, jak wspomniano wyżej, 28 grobów szkieletowych. Bardzo rzadko zarysy jam grobowych czytelne były na poziomie stropu (Ryc. 11, 12), w wielu przypadkach trudno je było zaobserwować. W pojedynczym grobie (obiekt 95) odnotowano szczerkowo zachowaną obstawę kamienną

(Ryc. 6, 12, 13). Niewiele można powiedzieć o istnieniu ewentualnych konstrukcji naziemnych, jednakże fakt, że nie odnotowano tutaj przypadków wkopywania jednych grobów w drugie, może oznaczać, że takowe istniały. Być może tworzyły je kamienie lub słupy drewniane, o czym świadczy dołek postłupowy (obiekt 96) znajdujący się przy południowo-wschodniej krawędzi grobu 93 (Ryc. 3). Zły stan zachowania nekropoli nie pozwolił na zarejestrowanie śladów trumien, jednakże widoczne w dolnych partiach regularne, czasami prostokątne zarysy jam większości grobów pozwalają przypuszczać, że mamy tutaj do czynienia albo z trumnami, albo z drewnianymi obstawami.

Wszystkie groby były zorientowane na linii wschód-zachód. Zdarzały się sytuacje przesunięcia w kierunku południowo-zachodnim, jak w przypadku grobów nr 76A, 78, 79 i 83 (Ryc. 5). Różne było natomiast ułożenie zwłok. Tam, gdzie kości zachowały się na tyle dobrze, że możliwe było określenie orientacji szkieletu, odnotowano 13 grobów z głową skierowaną na wschód i osiem z głową skierowaną na zachód, przy czym nie stwierdzono żadnych prawidłowości, jeśli chodzi o związek z płcią lub wiekiem pochowanej tak osoby. Na podstawie zachowanych szczątków można stwierdzić, że zmarli składani byli na wznak, z rękoma wzdłuż tułowia.

Wśród omawianych obiektów większość stanowiły groby zawierające pojedyncze pochówki, poza trzema (obiekty: 22, 83 i 101), w których odnotowano po dwie osoby (Ryc. 4–6). Zły stan zachowania kości przyczynił się też do tego, że trudno było ocenić płeć i wiek pochowanej osoby – odnotowano tutaj pięć pochówek dzieci zmarłych w wieku *Infans I*, trzy w wieku *Infans II*, pojedynczą osobę zmarłą w wieku *Juvenis*, wiek 12 osób określono ogólnie jako dorosły, trzy kobiety zmarłe w przedziale wiekowym 20–30 lat, trzy osoby zmarłe w przedziale wieku 30–40 (w tym dwie kobiety) oraz trzy w wieku 40–50 (kobieta i dwóch mężczyzn). W pojedynczym przypadku nie było możliwe określenie ani wieku, ani płci pochowanej osoby (patrz: Rewekant 2021).

Obiektom o charakterze sepulkralnym towarzyszyły cztery jamy (obiekty: 33, 51, 89 i 90), których funkcji nie można dziś określić. Dwie z nich (obiekty: 51 i 89) zarejestrowano w znacznym oddaleniu od strefy cmentarzyska, dwie w bardzo bliskiej odległości od grobów

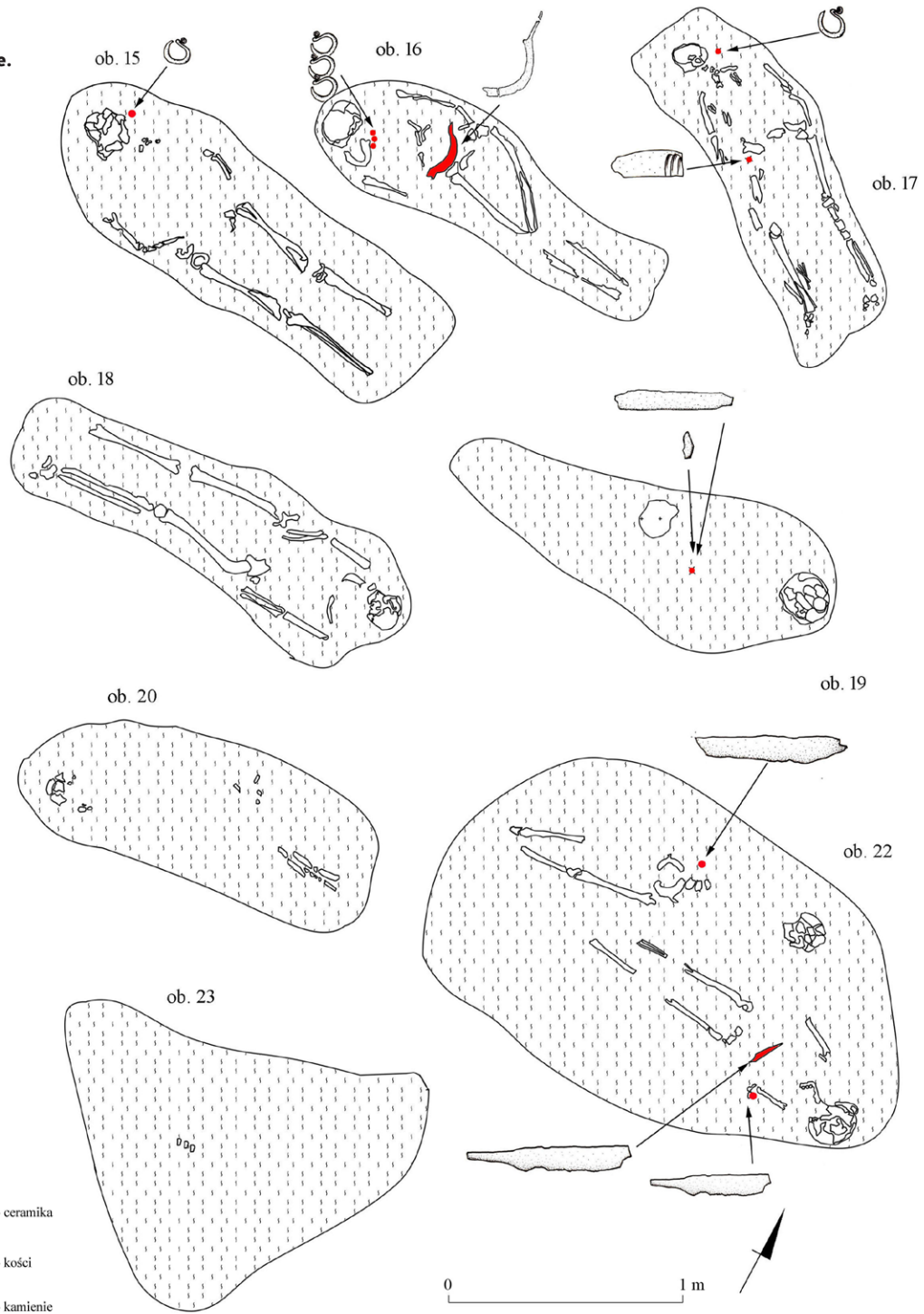
Ryc. 3. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Rozplanowanie obiektów kulturowych (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 3. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Distribution of the features (prepared by J. Żychlińska)

Ryc. 4. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Rzuty poziome grobów (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 4. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Plans of the graves (prepared by J. Żychlińska)

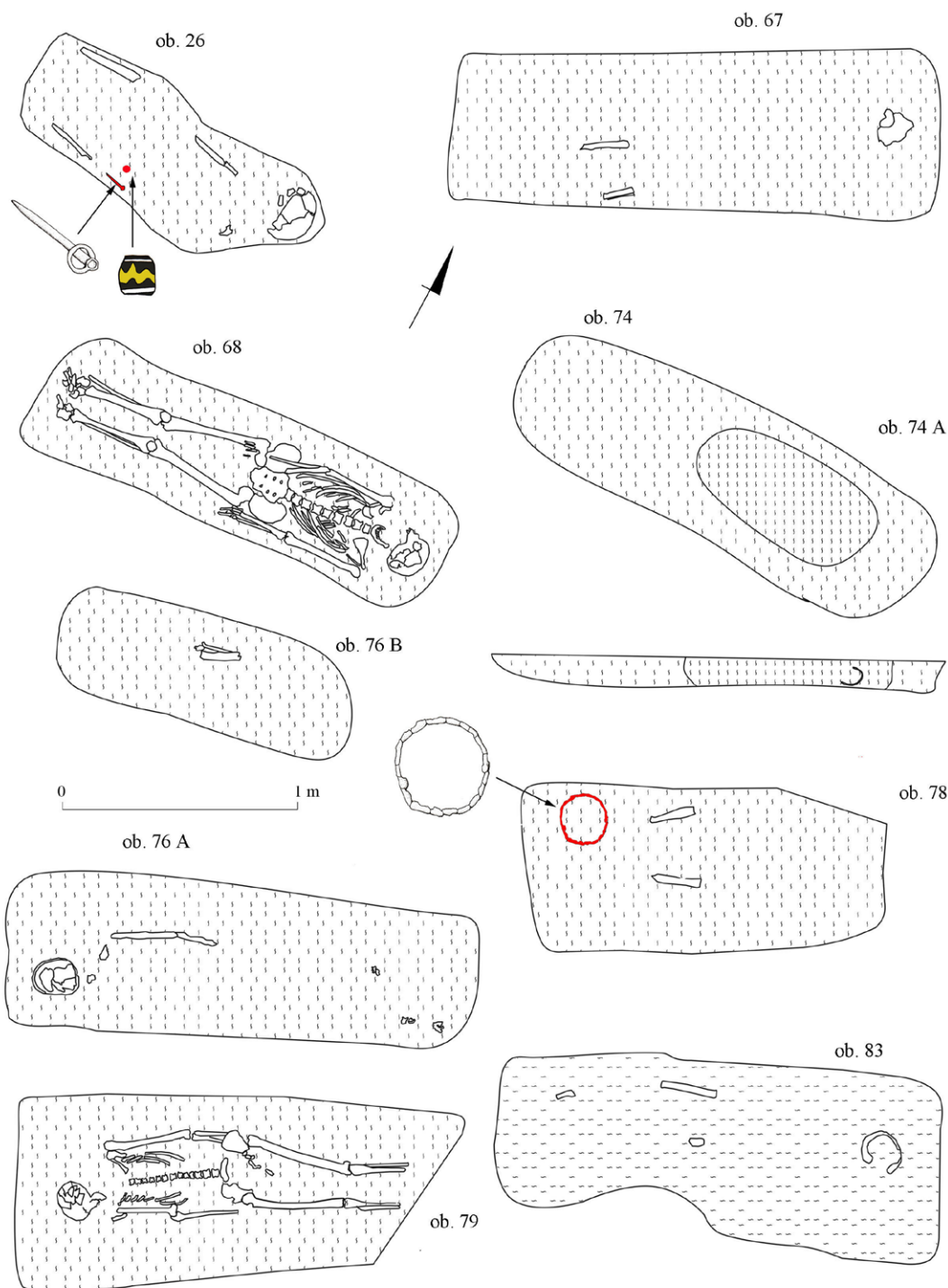
(Ryc. 3). Należy przyjąć, że obiekty 33 i 90 były powiązane z przestrzenią sepulkralną, pełniąc w jej obrębie bliżej nieokreślone funkcje. W pierwszym odkryto pojedynczy fragment ceramiki, w drugim dwa ułamki. Takie zabytki zdają się sugerować użytkowanie obu jam w rytuałach czy to pogrzebowych, czy też związanych z kultem przodków, w których wykorzystywano naczynia ceramiczne zawierające być może jado i napitek (?). Podobnie można potraktować obiekt 89, choć jest oddalony od zwartej struktury cmentarzyska o blisko 20 m (na południowy zachód). Natomiast jama (51) znajduje się znacznie dalej na południowy wschód i z pewnością można ją wykluczyć z obrębu założenia funeralnego. Być może odkryty tam materiał wczesnośredniowieczny znalazł się na złożu wtórnym.

- glina lekka
- piasek gliniasty
- próchnica
- próchnica o słabej intensywności
- próchnica intensywna
- spalenizna
- spalenizna o słabej intensywności
- ceramika
- kości
- kamienie
- oś przekroju i kierunek profilu obiektu
- kierunek północy
- zabytek wydzielony

0 1m - skala liniowa dla obiektów
 0 5cm - skala liniowa dla zabytków

Ryc. 5. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Rzuty poziome grobów (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 5. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Plans of the graves (prepared by J. Żychlińska)

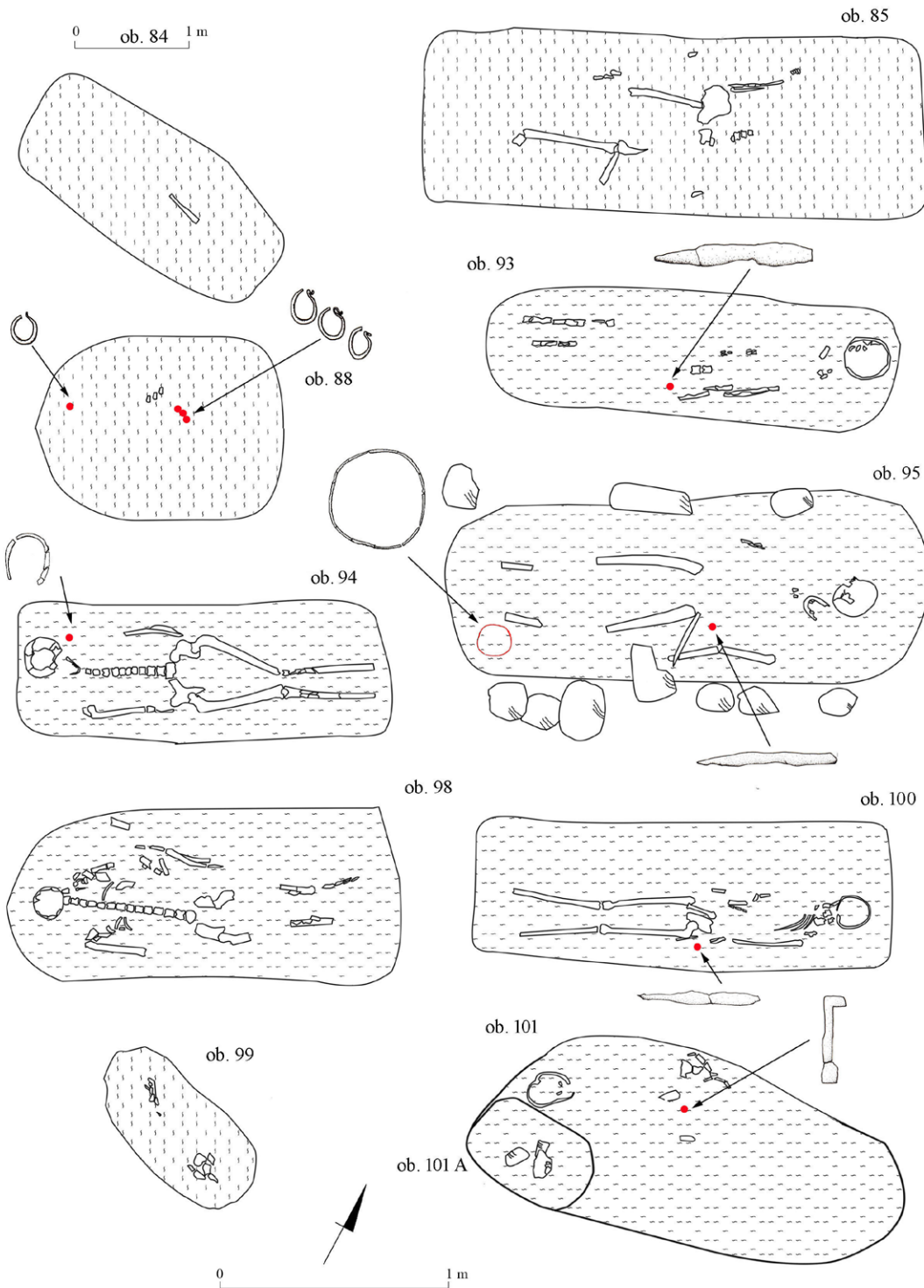
■ ZABYTKI RUCHOME

W grobach na cmentarzysku w Szymakach odnotowano nieliczne źródła ruchome. Są to pojedyncze ułamki naczyń glinianych, przedmioty wykonane z metalu, szkła i krzemienia.

CERAMIKA

Pojedyncze ułamki naczyń glinianych (wyłącznie brzuśce), odnotowano tak w grobach, jak i towarzyszących im jamach – łącznie 27 fragmentów (Ryc. 14: 1–3; 15: 5, 6; 16: 2, 3, 8; 17: 2). Pod względem technologii wykonania

stanowią zbiór bardzo jednorodny. Odnosnie do domieszki schudzającej masę garncarską zarejestrowano nieznaczną przewagę średnioziarnistego tłucznia mineralnego nad drobnoziarnistym. Naczynia miały zbliżone parametry w zakresie warunków wypału – dwubarwne przełamy dominowały nad jednobarwnymi, co przekładało się na kolorystykę czerepów – od zewnątrz głównie ciemnobrunatnych lub ciemnobrunatno-ceglastych, rzadziej jasnobrunatnych czy ceglastych; od wewnątrz głównie ciemnobrunatno-czarnych lub jasnobrunatnych, względnie ceglastych. Powierzchnia naczyń była

Ryc. 6. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Rzuty poziome grobów (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 6. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Plans of the graves (prepared by J. Żychlińska)

bardzo zniszczona, przez co większość z nich dziś można określić jako lekko szorstką. Odnotowano jedynie ornament dookólnych linii rytých pod postacią węższych (Ryc. 14: 1, 2; 15: 5, 6; 16: 8; 17: 2) lub szerszych bruzd (Ryc. 14: 3; 16: 2, 3).

PRZEDMIOTY METALOWE

Przedmioty metalowe odkryte w zespołach grobowych z Szymaków reprezentują kilka kategorii – są to ozdoby i części stroju, narzędzia, okucia drewnianych naczyń oraz pojedynczy element uzbrojenia.

W ramach kategorii ozdób i części stroju można wyróżnić szpilę żelazną z kółkiem, zausznicę (zachowaną w 5 fragmentach), naszyjnik oraz dziewięć kabłączków skroniowych.

Szpila żelazna z kółkiem to okaz o długość trzpienia 10,6 cm i średnicy kółka 2,8 cm (Ryc. 15: 2). Już w minionym wieku w literaturze przedmiotu pojawiały się liczne sugestie dotyczące możliwości określenia funkcji takich przedmiotów – od szpil spinających szaty, poprzez stylus, na sztuczu skończywszy (Żak 1960; Zoll-Adami-kowa 1971; Wachowski 1977). Egzemplarz z Szymaków,

Ryc. 7. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Obiekt 22 (fot. A. Jasińska)

Fig. 7. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Feature 22 (photo by A. Jasińska)

którego główka powstała poprzez spęcznienie na gorąco i przebicie stożkowatym przebijaikiem, reprezentuje typ II wg Żaka i typ I wg Wachowskiego; może być datowana od 1. poł. XI w., względnie od XII w. (Wachowski 1977, 447). Podobne egzemplarze odkryto między innymi na cmentarzysku w Pokrzywnicy Wielkiej, pow. nidzicki (Miśkiewicz 2005, 10), Narojkach, pow. siemiatycki (Długopolska 1991, 393), czy w kurhanie w Karwowie-Orszymowicach, pow. plocki (Banasiewicz 2007, 67, 68), rozkopanym na początku XX w. przez Franciszka Tarczyńskiego (1906).

W przypadku zausznicy brązowej trudno określić jej pierwotny kształt, gdyż zachował się tylko częściowo przepalony kabłąk (Ryc. 17: 1). Czas użytkowania zausznic, zwłaszcza srebrnych, jest dość precyzyjnie wyznaczany – uważa się, że najliczniej występują w zespołach datowanych na poł. X do przełomu X i XI w., a z początkiem 1. poł. XI w. stopniowo wychodzą z użycia, przeżywając się do początków XII w. (Dekówna 1992, 101; Kóčka-Krenz 1997, 70; 2014, 31). Uważa się ponadto, że na Mazowszu szczególnie rozpowszechnione były zausznice z kabłąkiem oplatanym drutem oraz z paciorkami ażurowymi czy malinowymi, używane do XIII w. (Kóčka-Krenz 2014, 33). Jeśli przyjąć konkluzje

Ryc. 8. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Obiekt 26 (fot. A. Jasińska)

Fig. 8. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Feature 26 (photo by A. Jasińska)

niektórych badaczy, że już od połowy XI w. srebrne zausznice wychodzą z obiegu, co tłumaczone jest ich silnym zdefragmentaryzowaniem (Dekówna 1992, 101), okaz z Szymaków wyznaczałby moment zastępowania takich srebrnych ozdób produktami ze stopu miedzi, co mogło nastąpić w XII w.

Żelazny naszyjnik wity zachowany jest fragmentarycznie (Ryc. 15: 1). Ozdoby takie wykonywane z kilku drutów (głównie skręcane z kilku drutów, rzadziej o obrotach plecionych) były szeroko rozpowszechnioną ozdobą na terenie Słowiańszczyzny północno-zachodniej, wschodniej, a także na ziemiach bałtyckich w XI i XII w. (Cehak-Hołubowiczowa 1939, 444; Kóčka-Krenz 1993, 104–109, mapa 51). Z obszaru Mazowsza można wskazać liczne analogie z Bużysk, pow. siedlecki (Nosek 1955, 66, tabl. 14: 8), Czekanowa, pow. sokołowski (Zawadzka-Antosik 1982, 48, ryc. 18), Łuzk, pow. sokołowski (Musianowicz 1950–51, 232, tabl. 66:1) czy Żukowa, pow. płoński (Dzik 2006, 74, ryc. 57: 4).

Odnośnie do kabłączków skroniowych, z których dwa zostały wykonane ze srebra (Ryc. 14: 4, 10), a pozostałe z brązu (Ryc. 14: 6–8; 16: 4–7), to w większości uformowano je jako otwarty pierścień o jednym końcu prosto uciętym, a drugim o kształcie esowatego uszka

Ryc. 9. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Obiekt 85 (fot. E. Peplińska)

Fig. 9. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Feature 85 (photo by E. Peplińska)

bez dodatkowych dekoracji (w dwóch przypadkach uszko się nie zachowało – Ryc. 14: 7; 16: 7). Posługując się typologią Krystyny Musianowicz, można je umieścić w ramach typu III (Musianowicz 1949, 196). Dalsze zróżnicowanie, zaproponowane przez Hannę Kóćka-Krenz w ramach typu III, polegające na uwzględnieniu kryterium średnicy – odmiana A do 2 cm, odmiana B do 5 cm i odmiana C powyżej 5 cm (Kóćka-Krenz 1993, 47–49), klasyfikuje wszystkie okazy odkryte w Szymakach jako odmianę IIIA. Mają one szeroką chronologię, którą zasadniczo można zamknąć w ramach XI–XIII w. (Kóćka-Krenz 1993, 46–49). Były to najpopularniejsze ozdoby słowiańskich kobiet spotykane na obszarze całej Słowiańszczyzny (Kóćka-Krenz 1993, 42, mapa 3–7).

Wśród narzędzi odnotowano pojedynczy sierp żelazny (zachowany w 3 fragmentach) oraz osiem żelaznych noży (zachowanych w 11 fragmentach). Nie można wykluczyć, że pięć dalszych fragmentów to także pozostałości noża.

Sierp żelazny o stosunkowo długim trzpieniu (8 cm) i grubości od 0,5–0,9 cm został odkryty w grobie, w którym pochowano dorosłą osobę, a złożono go na wysokości bioder (Ryc. 4; 14: 5). Sierpy, obok półkosków, należały do podstawowych narzędzi rolniczych i są licznie spotykane na osadach wczesnośredniowiecznych w wielu regionach dzisiejszej Polski (Górska *et al.* 1976, ryc. 36b; Brzostowicz 2002, 66, 67), rzadziej w zespołach grobowych (Bojarski *et al.* 2016, 10), nie stanowiąc tym samym dobrego wyróżnika chronologicznego.

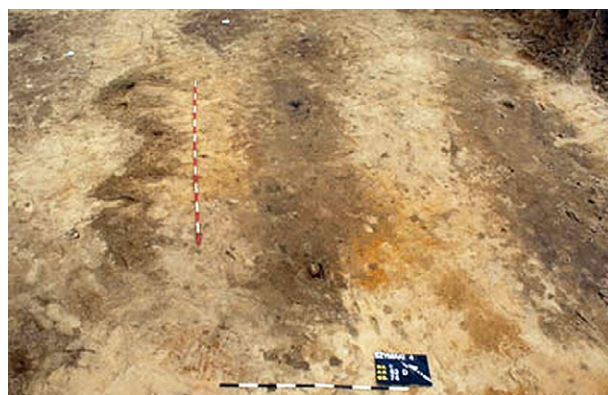
Odnosnie do noży żelaznych (Ryc. 14: 11, 13–15; 15: 7; 16: 9; 17: 3, 6) rękojeść zachowała się tylko w jednym przypadku (Ryc. 15: 7). W odniesieniu do niektórych, choć szczerbaczko zachowanych, uchwytów można mówić o podobnym uformowaniu, z lekkim podcięciem u nasady rękojeści (Ryc. 14: 11, 14; 17: 6). W czterech

Ryc. 10. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Zniszczony obiekt 98 (fot. E. Peplińska)

Fig. 10. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Destroyed feature 98 (photo by E. Peplińska)

przypadkach zachowały się sztychy (Ryc. 14: 14, 15; 16: 9; 17: 3). Poza jednym okazem z łukowato uformowanym grzbietem (Ryc. 16: 9), pozostałe charakteryzują się długimi trzpieniami i prosto uformowanymi grzbietami – nawiązując do typu I wg Ryszarda Rogosza (1983, 264, ryc. 224). Na podstawie analogii z Mazowsza egzemplarze z Szymaków można odnieść do XI–XII w. (Gąssowski 1950, 109; Marciniak 1959, 63–65; Nadolski *et al.* 1959, 91, 170, 171; Bronicka-Rauhut 1998, 53; Dzik 2006, ryc. 50: 2; 51: 9; 52: 5, 6; 58: 5; Kordala 2011, 55, tabl. II: a, c). W kilku przypadkach udało się określić ich położenie w grobach – w obiekcie 22 (grobie z dwoma osobnikami) jeden złożono po prawej stronie ciała jednego ze zmarłych, na wysokości bioder, a dwa dalsze przy drugiej osobie – na klatce piersiowej i po lewej stronie ciała, na wysokości ramienia. Po lewej stronie zmarłego, tym razem na wysokości bioder, nóż spoczywał w obiektach 93, 95 i 100 (Ryc. 6), przy czym w grobie

Ryc. 11. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Strop jamy (obiekt 74) towarzyszącej grobowi – obiekt 74A (fot. E. Peplińska)

Fig. 11. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. The upper part of a pit (feature 74) accompanying the grave – feature 74A (photo by E. Peplińska)

Ryc. 12. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Zarys obstawy kamiennej grobu – obiekt 95 (fot. E. Peplińska)

Fig. 12. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Outline of the stone-lined grave – feature 95 (photo by E. Peplińska)

95 ostrzem skierowanym w stronę ciała. Znaleźiska noży po lewej stronie zmarłych przeważają także na innych cmentarzyskach, co można wiązać najprawdopodobniej ze sposobem ich noszenia (Kościelecki 2000, 63). W trzech przypadkach noże stanowiły dodatkowe wyposażenie – w obiekcie 19 wraz z żelaznym grotem strzały, w 93 z nieokreślonym przedmiotem żelaznym, a w 95 z żelaznym okuciem wiaderka.

Żelazne okucia wiaderek w liczbie dwóch egzemplarzy odnotowano w dwóch grobach (obiekty: 78 i 95). Dziś rozkawałkowane (zachowane odpowiednio po 19 i 20 fragmentów), silnie skorodowane, jednakże dzięki rekonstrukcji rysunkowej określono ich średnicę – odpowiednio 18,5 i 15,5 cm (Ryc. 15: 1; 16: 4). Złożono je w partii nóg – w obiekcie 78 po prawej, a w obiekcie 95 po lewej stronie zmarłego (zarejestrowano tu także obstawę kamienną). Żelazne okucia naczyń drewnianych interpretowane w literaturze przedmiotu jako pozostałości wiader, choć nie można wykluczyć, że były to okucia także pojemników innych form (Kaźmierczyk 1965, 488, 491–493), są częstym elementem wyposażenia grobów wczesnośredniowiecznych na ziemiach polskich, datowanym na XI–XII w. (Miśkiewicz 1969, 249–254; Rauhut 1971, 465, 466, 571, poz. 89; Wachowski 1975, 42–44; Zoll-Adamikowa 1971, 115; Bronicka-Rauhut 1972; 1998, 40, ryc. 83: 5; Dzik 2006, ryc. 54: 3; Drozd, Jankowski 2009, ryc. 8; Kurasiński 2012, ryc. 1: 2; 2015, ryc. 2, 3, 6; Krzyszowski 2014).

Zachowany fragmentarycznie żelazny przedmiot z dużym prawdopodobieństwem można określić jako grot strzały z trzpieniem (Ryc. 14: 12). Został odkryty w obiekcie 19, w którym spoczyły szczątki dziecka w wieku *Infans I*. Militaria w grobach dziecięcych rzadko spotyka się na terenach Słowiańszczyzny we wczesnym

Ryc. 13. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Pochówek w obstawie kamiennej – obiekt 95 (fot. E. Peplińska)

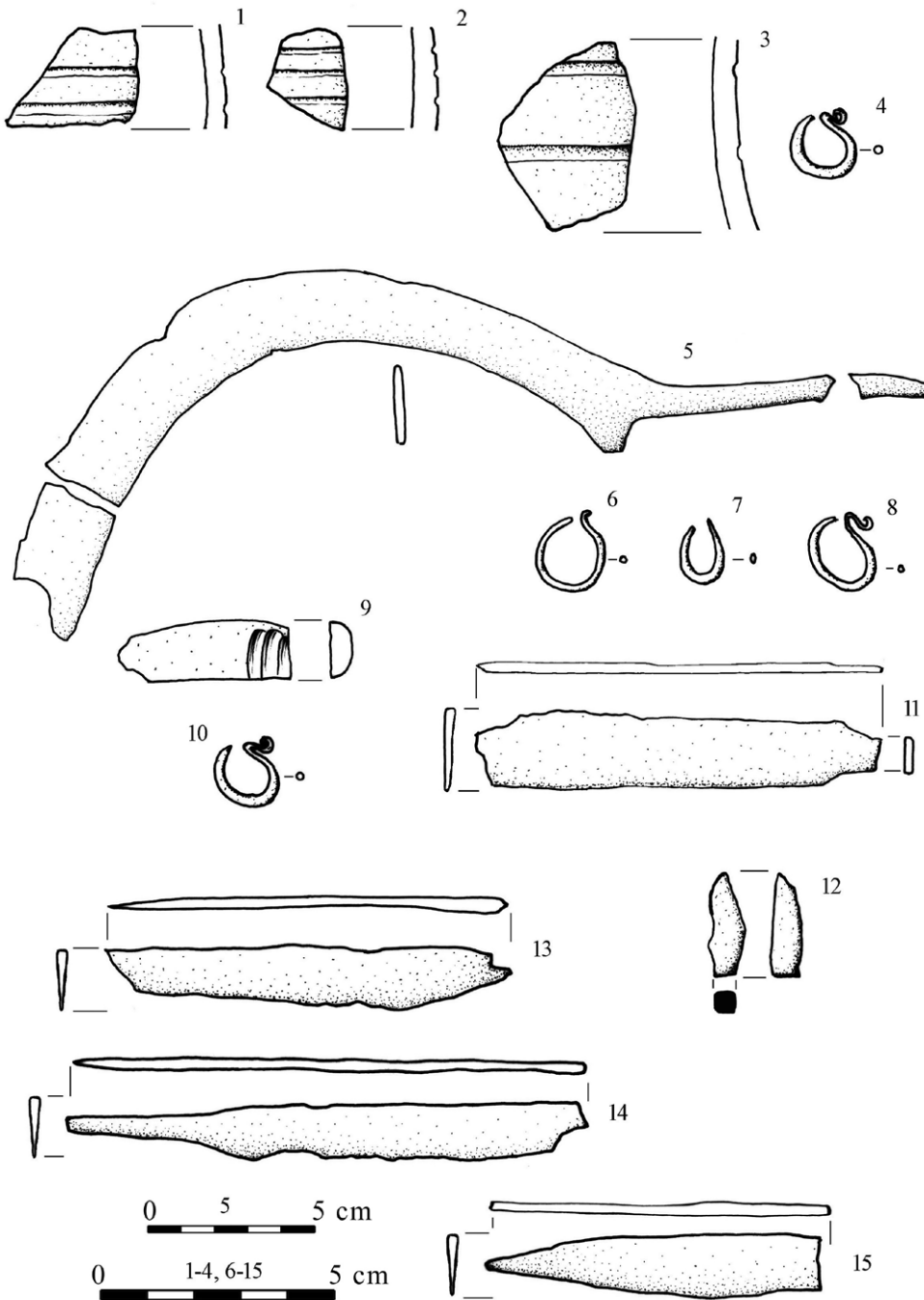
Fig. 13. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Stone-lined burial – feature 95 (photo by E. Peplińska)

średniowieczu (Kurasiński 2009, 209). Warte podkreślenia, że zazwyczaj towarzyszyły im inne kategorie źródeł, głównie noże (Kurasiński 2009, 226). W przypadku pochówku dziecka z Szymaków także i nóż był darem dla zmarłego (Ryc. 4; 14: 11).

Podczas badań odnotowano także 31 przedmiotów, których funkcji, ze względu na stan zachowania, nie można dziś określić. Wśród nich dwa przedmioty tworzą pewną całość, którą można z pewną dozą ostrożności nazwać okuciem (Ryc. 17: 5), jednakże stopień zniszczenia nie pozwala na doprecyzowanie, czego – być może niewielkiej szkatułki o boku długości ok. 8 cm. W pozostałych przypadkach nie udało się wydzielić żadnego, nawet bardzo mocno przybliżonego kształtu jakiegokolwiek przedmiotu.

PRZEDMIOT SZKLANY

W obiekcie 26, poza żelazną szpilą, odnotowano także paciorek szklany. Jest to okaz jednosegmentowy, o formie wycinka środkowej części kuli, z lekko ściągającymi się ku wylotowi końcami, co czyni jego kształt beczułkowo-stożkowatym, o osnowie zrobionej ze szkła słabo przezrystego barwy ciemnoszarej/czarnej, dekorowanej linią falistą w kolorze żółtym, zamkniętą pomiędzy dwiema liniami prostymi ze szkła o zabarwieniu białym (Ryc. 15: 3). Oba zabytki odkryto po lewej stronie ciała, na wysokości talii (Ryc. 5). Ponad tysiąc lat wcześniej niemal identyczne paciorki występowały w grobach młodych kobiet w wieku *Juvenis* i *Adultus* będących przedstawicielkami ludności kultury łużyckiej (Purowski 2010, 25). W kontekście wczesnośredniowiecznym na stanowiskach ze szpilami żelaznymi z kółkiem wystąpiły między innymi w Pokrzywnicy Wielkiej, pow. nidzicki (Miśkiewicz 2005, 10).

Ryc. 14. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Źródła ruchome z obiektów: (1, 2) fragmenty ceramiki z obiektu 5; (3) fragment ceramiki; (4) srebrny kabłączek skroniowy z obiektu 15; (5-8) sierp żelazny oraz kabłączki skroniowe z obiektu 16; (9) krzemień; (10) srebrny kabłączek skroniowy z obiektu 17; (11) nóż żelazny; (12) żelazny grot strzały z obiektu 19; (13-15) noże żelazne z obiektu 22 (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 14. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Artefacts from the features: (1, 2) pottery shards from feature 5; (3) pottery shard; (4) silver temple ring from feature 15; (5-8) iron sickle and temple rings from feature 16; (9) flint; (10) silver temple ring from feature 17; (11) iron blade; (12) iron arrowhead from feature 19; (13-15) iron blades from feature 22 (prepared by J. Żychlińska)

PRZEDMIOT KRZEMIENNY

Przedmiot krzemienny (krzemień narzutowy bałtycki) odkryty w obiekcie 17 z dużym prawdopodobieństwem można określić jako krzesak (Ryc. 14: 9). Narzędzia takie spotyka się, czasami łącznie z krzesiwem, w inwentarzach grobowych, także na Mazowszu (Piotrowski, Dąbrowski 2007, 231).

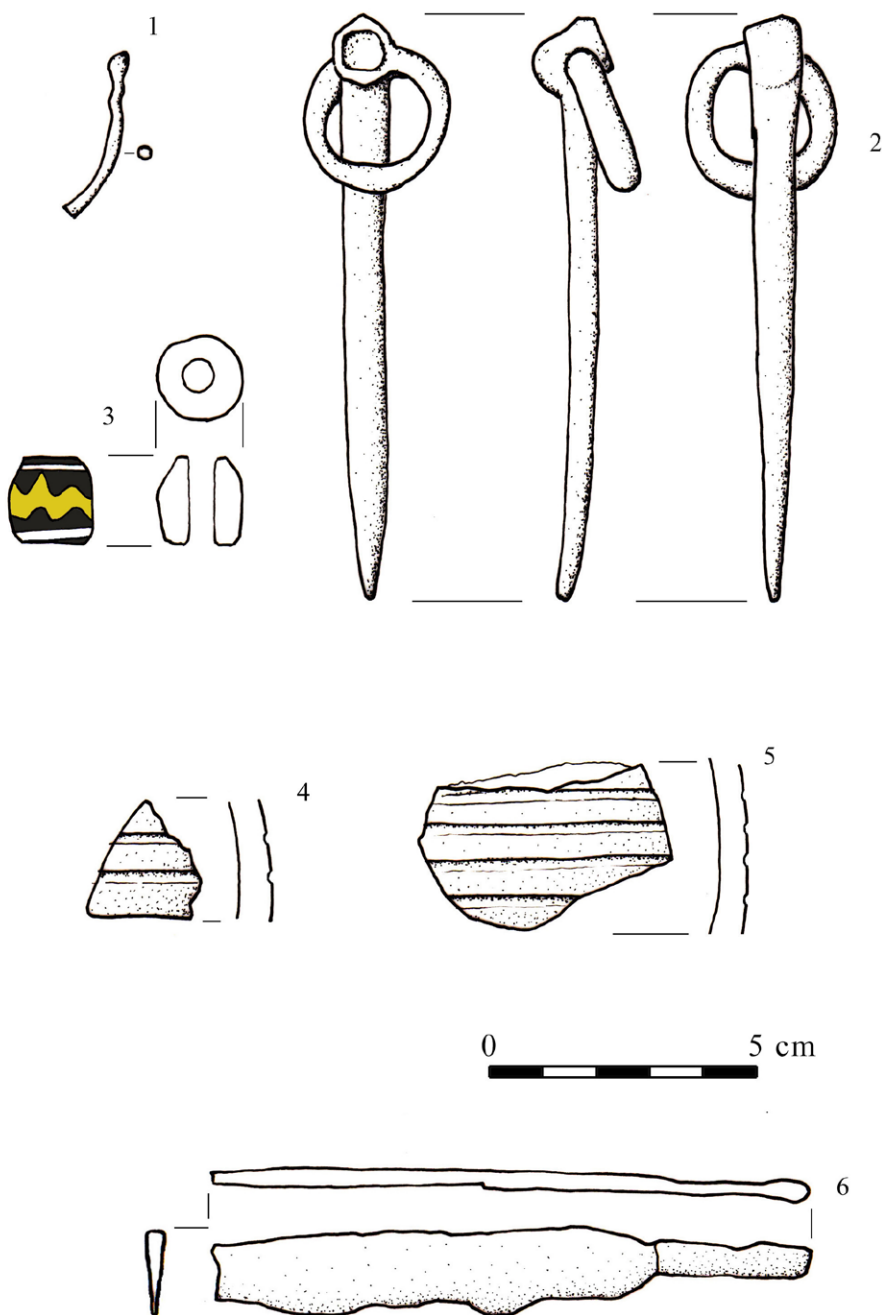
WNIOSKI KOŃCOWE

Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Szymakach zostało założone na niewielkiej przestrzeni obejmującej sześć arów. Zły stan zachowania nekropoli utrudnia rekonstrukcję stratygrafii horyzontalnej

grobow. Co prawda w ich rozplanowaniu można dopatrywać się układu rzędogo na linii północny wschód – południowy zachód (kolorem żółtym na Ryc. 3) – taki rząd tworzyłyby groby: 15, 16, 17, 19, 85, a niewykluczone, że także 74, w kolejnej linii – groby: 18, 20, 22, 23, 84, 88, 95 i 68, szeregu można szukać także w układzie grobów: 26, 83, 67, inny tworzą groby: 99, 98, 100, 101, 94 i najprawdopodobniej 78, a ostatni to zespoły nr 79, 76A i 76B. Nie można jednak wykluczyć, zważywszy na dość znaczne odległości (np. grób 74 w pierwszym rzędzie, czy 67 w kolejnym), że rzeczywiście ulokowano je, mając na uwadze umiejscowienie w jednej linii z pozostałymi obiektami grobowymi. Równie prawdopodobne jest, że

Ryc. 15. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Źródła ruchome z obiektów: (1) fragment żelaznego naszyjnika witego z obiektu 23; (2) szpila żelazna; (3) paciorek szklany z obiektu 26; (4, 5) fragmenty ceramiki z obiektu 76A; (6) nóż żelazny z obiektu 76B (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 15. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Artefacts from the features: (1) fragment of an iron woven necklace from feature 23; (2) iron pin; (3) glass bead from feature 26; (4, 5) pottery shards from feature 76A; (6) iron blade from feature 76B (prepared by J. Żychlińska)

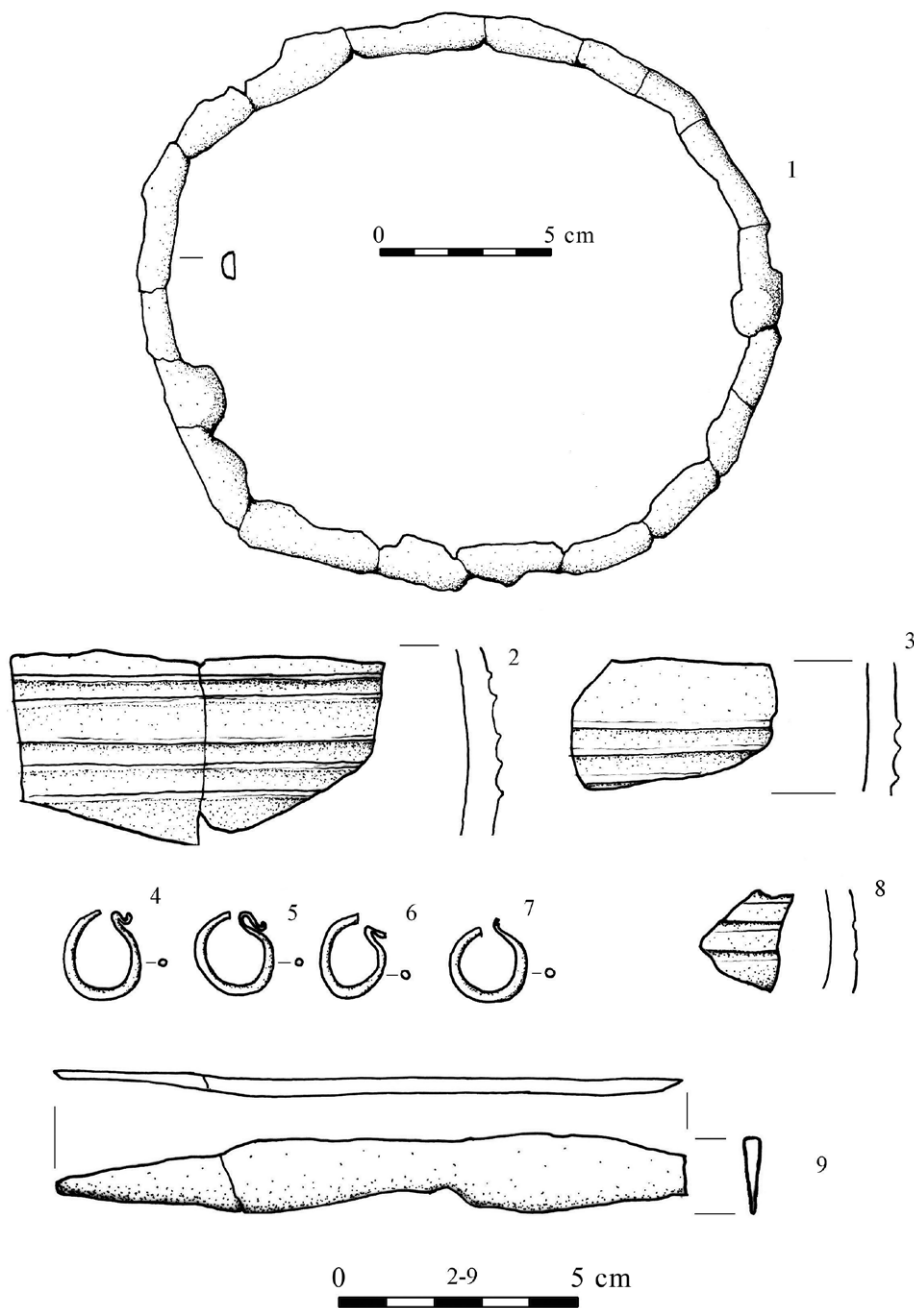

układ mogił był nieregularny, a zakładano je po prostu przy wcześniejszych grobach, zwracając głównie uwagę na orientację, może też na bliskość grobów krewnych, co szczególnie dobrze widać w pierwszym czy drugim rzędzie. Należy też pamiętać, że poszczególne pochówki były zapewne oznaczone w przestrzeni grzebalnej nekropoli w widoczny w czasie jej użytkowania sposób – obecnie zaś niedostrzegalny. Ułatwiała to zapewne żałobnikom orientację i lokalizację nowych grobów na nekropoli.

Odnosnie do funkcjonowania cmentarzyska można stwierdzić, że zostało założone w 1. poł. XI w. Uznając za najstarsze obiekty: 95 (z obstawą kamienną i reliktem

wiaderka), 78 (pozostałość wiaderka), (zausznica) i 26 (szpila), część północną, gdzie groby nie tworzą wyraźnych układów. W partii południowej zauważyć można szeregi, jednakże brak dla nich tak precyzyjnych wyznaczników chronologicznych. Nie można zatem wykluczyć, że i ta strefa była użytkowana w tym samym czasie, a liniowe układy grobów mogą wynikać z użytkowania tej części nekropoli przez osoby o innym statusie społecznym lub o odmiennych tradycjach. Biorąc pod uwagę mniej czułe wyznaczniki chronologiczne, można przyjąć, że nekropola w Szymakach została opuszczona w wieku XII, najdalej w początkach XIII.

Ryc. 16. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Źródła ruchome z obiektów: (1) żelazne okucie wiaderka z obiektu 78; (2, 3) fragmenty ceramiki z obiektu 84; (4-7) brązowe kabłączki skroniowe z obiektu 88; (8) fragment ceramiki z obiektu 90; (9) nóż żelazny z obiektu 93 (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 16. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Artefacts from the features: (1) iron bucket fittings from feature 78; (2, 3) pottery shards from feature 84; (4-7) bronze temple rings from feature 88; (8) pottery pieces from feature 90; (9) iron blade from feature 93 (prepared by J. Żychlińska)

▪ **KATALOG GROBÓW**

Obiekt 15 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, lecz niekompletny (brak kości kręgosłupa, klatki piersiowej), głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: ułamek naczynia glinianego i srebrny kabłączek skroniowy (Ryc. 14: 3, 4).

Obiekt 16 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci.

Wyposażenie: sierp żelazny i trzy brązowe kabłączki skroniowe (ryc. 14: 5-8).

Obiekt 17 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

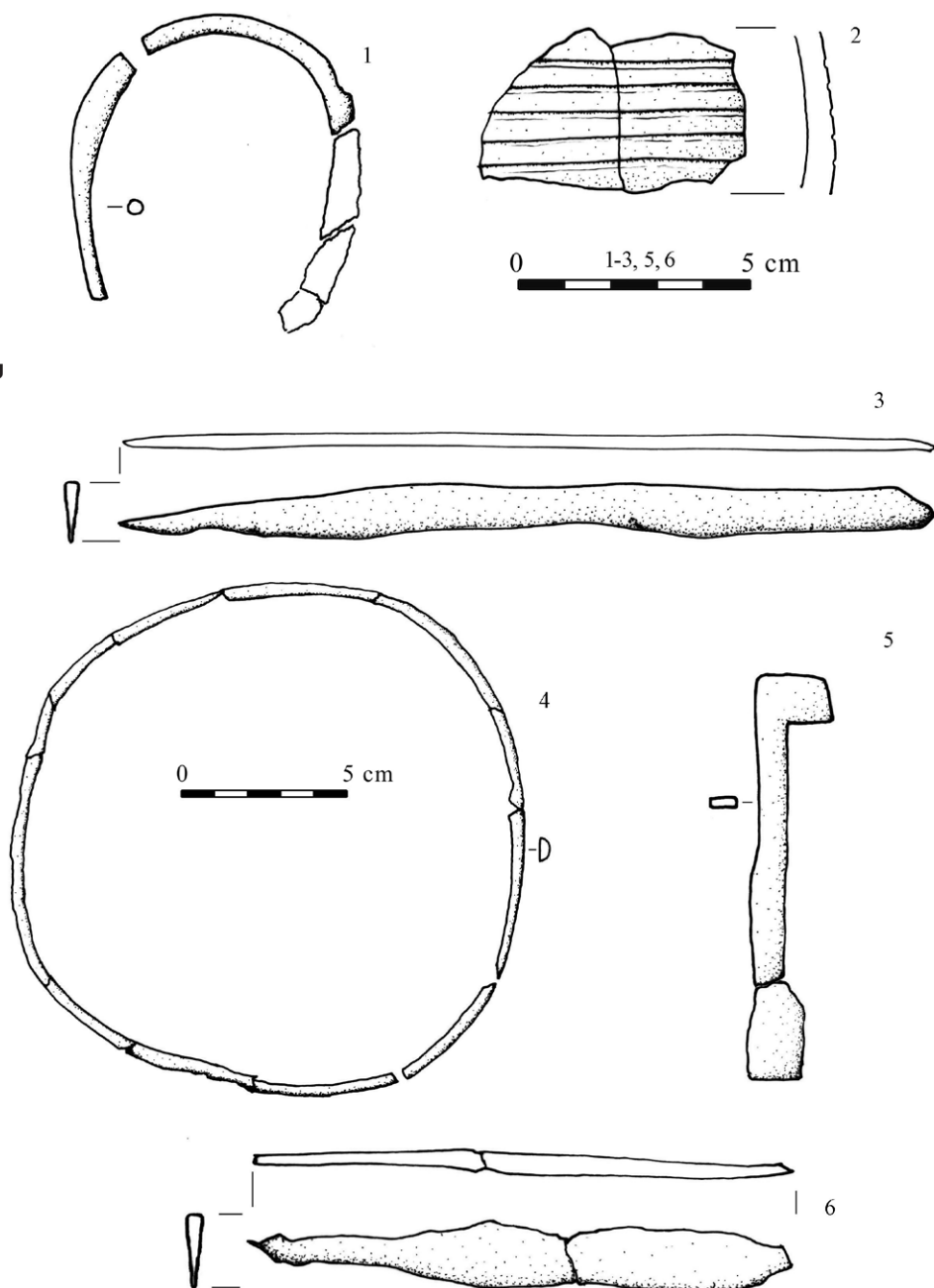
Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: srebrny kabłączek skroniowy oraz krzemienisty krzesak (Ryc. 14: 9, 10).

Obiekt 18 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na wschód.

Ryc. 17. Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12), gm. Płońsk, woj. mazowieckie. Źródła ruchome z obiektów: (1) zausznica z brązu z obiektu 94; (2-4) fragmenty ceramiki, nóż żelazny i żelazne okucie wiaderka z obiektu 95; (5) okucie żelazne z obiektu 101; (6) nóż żelazny z obiektu 100 (oprac. J. Żychlińska)

Fig. 17. Szymaki, site 4 (AZP 47-60/12), Płońsk Commune, Mazowieckie Voivodeship. Artefacts from the features: (1) bronze earring from feature 94; (2-4) pottery pieces, iron blade and iron bucket fittings from feature 95; (5) iron fittings from feature 101; (6) iron blade from feature 100 (prepared by J. Żychlińska)

Została tu pochowana kobieta, zmarła w wieku 35–40 lat. Nie zarejestrowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 19 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany szczątkowo, głowa skierowana na wschód. Zostało tu pochowane dziecko zmarłe w wieku *Infans* I. Wyposażenie: nóż żelazny i żelazny grot strzały z trzpieniem (Ryc. 14: 11, 12).

Obiekt 20 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany szczątkowo, głowa skierowana na zachód.

Zostało tu pochowane dziecko zmarłe w wieku *Infans* II. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 22 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Odkryto tutaj dwa pochówki, z głowami skierowanymi na wschód. W obu przypadkach szkielety ludzkie zachowane były szczątkowo. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci oraz kobieta zmarła w wieku 25–30 lat. Wyposażenie: trzy żelazne noże (Ryc. 14: 13–15).

Obiekt 23 – grób szkieletowy (Ryc. 4)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki

zachowany szczątkowo. Została tu pochowana kobieta zmarła w wieku 25–30 lat. Wyposażenie: fragment żelaznego naszyjnika witego (Ryc. 15: 1).

Obiekt 26 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany szczątkowo, głowa skierowana na wschód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: żelazna szpila i paciorek szklany (Ryc. 15: 2, 3).

Obiekt 67 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany szczątkowo, głowa skierowana na wschód. Zostało tu pochowane dziecko zmarłe w wieku *Infans* I. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 68 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu słabo widoczny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na wschód. Został tu pochowany mężczyzna zmarły w wieku 45–50 lat. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 74A – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na wschód. Zostało tu pochowane dziecko zmarłe w wieku *Infans* I. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 76 A – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana kobieta zmarła w wieku 30–35 lat. Wyposażenie: trzy ułamki naczyń glinianych (Ryc. 15: 4–6).

Obiekt 76 B – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, brak możliwości określenia ułożenia zmarłego. Zostało tu pochowane dziecko zmarłe w wieku *Infans* II. Wyposażenie: nóż żelazny (Ryc. 14: 7).

Obiekt 78 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki

zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na wschód. Został tu pochowany mężczyzna zmarły w wieku 40–50 lat. Wyposażenie: żelazne okucie wiaderka (Ryc. 16: 1).

Obiekt 79 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 83 – grób szkieletowy (Ryc. 5)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielety ludzkie zachowane fragmentarycznie, głowy skierowane na wschód. Zostały tu pochowane dwie osoby – dziecko zmarłe w wieku *Infans* II i osoba zmarła w wieku *Juvenis*. Wyposażenie: ułamek naczynia glinianego.

Obiekt 84 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, brak możliwości określenia ułożenia zmarłego. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: trzy ułamki naczyń glinianych (Ryc. 16: 2, 3).

Obiekt 85 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na wschód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: pojedynczy ułamek naczynia glinianego.

Obiekt 88 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, brak możliwości określenia ułożenia zmarłego. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: cztery brązowe kabłączki skroniowe (Ryc. 16: 4–7).

Obiekt 93 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na wschód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: nóż żelazny i fragmenty nieokreślonych przedmiotów żelaznych (Ryc. 16: 9).

Obiekt 94 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana kobieta zmarła w wieku 40–50 lat. Wyposażenie: zausznica brązowa (Ryc. 17: 1).

Obiekt 95 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Od strony południowej zachowała się obstwa kamienna, od strony północnej częściowo zniszczona. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na wschód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: dwa ułamki naczyń glinianych, żelazne okucie wiaderka i nóż żelazny (Ryc. 17: 2–4).

Obiekt 98 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 99 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Grób bardzo zniszczony przez współczesne drewny, nie można określić ułożenia zmarłego. Zostało tu pochowane dziecko

zmarłe w wieku *Infans* I. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

Obiekt 100 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany dobrze, głowa skierowana na wschód. Została tu pochowana kobieta zmarła w wieku 20–25 lat. Wyposażenie: nóż żelazny (Ryc. 17: 6).

Obiekt 101 – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej zorientowanej na osi wschód-zachód. Szkielet ludzki zachowany fragmentarycznie, głowa skierowana na zachód. Została tu pochowana osoba dorosła nieokreślonej płci. Wyposażenie: nieokreślony przedmiot żelazny, być może okucie np. szkatułki (Ryc. 17: 5).

Obiekt 101A – grób szkieletowy (Ryc. 6)

Na poziomie stropu słabo czytelny zarys jamy grobowej. Szkielet ludzki zachowany szczątkowo. Została tu pochowana osoba, dla której nie określono płci ani wieku w chwili śmierci. Nie odnotowano wyposażenia grobowego.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy pragną złożyć podziękowania Barbarze Żychlińskiej za cierpliwość w dopasowywaniu fragmentów żelaznych okuć wiaderka, dzięki czemu udało się przeprowadzić rekonstrukcję rysunkową.

Bibliografia

- Banasiewicz P. 2007. Zbiory Franciszka Tarczyńskiego w Muzeum Diecezjalnym w Płocku (część wczesnośredniowieczna). *Rocznik Mazowiecki* 19, 56–68.
- Bojarski J., Chudziak W., Kozłowski T., Reitsem L. 2016. Wczesnośredniowieczne groby komorowe z ziemi chełmińskiej. W: D. Błaszczyk, D. Stępniewska (red.), *Pochówki w grobach komorowych na ziemiach polskich w okresie wczesnego średniowiecza* (= Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages 18). Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 102–121.
- Bronicka-Rauhut J. 1972. Wczesnośredniowieczny grobowiec z XII w. z Czerska pod Warszawą. *Archeologia Polski* 17/1, 143–160.
- Bronicka-Rauhut J. 1998. *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Czersku*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Brzostowicz M. 2002. *Bruszczewski zespół osadniczy we wczesnym średniowieczu*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Cehak-Hołubowiczowa H. 1939. Słowiańskie groby kurhanowe koło Czerniewicz w pow. dziśnińskim. *Wiadomości Archeologiczne* 16, 419–455.
- Dekówna M. 1992. Zausznice koszykowate – przyczynek do badań nad pochodzeniem wczesnośredniowiecznych ozdób srebrnych występujących na terenie Polski. *Archeologia Polski* 37/1–2, 89–122.
- Długopolska L. 1991. Wstępne sprawozdanie z badań prowadzonych w Narojkach, gm. Drohiczyn, woj. białostockie na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku Mogiłki. *Rocznik Białostocki* 17, 388–393.
- Drozd A., Janowski A. 2009. Wczesnośredniowieczne groby komorowe na cmentarzysku w Pniu koło Bydgoszczy (badania 2005–2007). W: A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński (red.), *XVI Sesja Pomoroznawcza, Szczecin 22–24 listopada 2007 r. Cz. 1. Od epoki kamienia do okresu wczesno-średniowiecznego* (= *Acta Archaeologica Pomoranica* 3). Szczecin, 351–366.

- Dzik M. 2006. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Żukowie, pow. Płońsk. W: K. Lewartowski (red.), Światowit. (= *Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages 13*). Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gawrońska J. 2015. *Opracowanie wyników archeologicznych badań powierzchniowych na trasie planowanej budowy drogi ekspresowej S7, odcinki Strzegowo-Pieńki i Pieńki-Płońsk*. Warszawa (niepublikowane opracowanie w archiwum Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad w Warszawie).
- Gąsowski J. 1950. Cmentarzysko w Końskich na tle zagadnienia południowej granicy Mazowsza we wczesnym średniowieczu. *Materiały Wczesnośredniowieczne* 2 [1952], 71–175.
- Górska I., Paderewska L., Pyrgała J., Szymański W., Gajewski L., Okulicz Ł. 1976. *Grodziska Mazowsza i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Każmierczyk J. 1965. Wczesnośredniowieczne wyroby bednarskie z Ostrówka w Opolu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 13, 469–498.
- Kondracki J. 2014. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kordala T. 2011. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe na wzgórzu Krasino w Smorzewie w powiecie sierpeckim. *Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku* 19, 41–59.
- Kościelecki P. 2000. Topografia wyposażenia grobów męskich na staromazowieckich cmentarzyskach z grobami w obudowach kamiennych z XI–XIII wieku. *Studia i Materiały Archeologiczne* 10, 55–99.
- Kóćka-Krenz H. 1993. *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Kóćka-Krenz H. 1997. Biżuteria średniowieczna na ziemiach polskich jako wyznacznik chronologiczny. *Archaeologia Historica Polona* 6, 69–75.
- Kóćka-Krenz H. 2014. Wczesnośredniowieczna biżuteria zachodniosłowiańska. *Studia Lednickie* 13, 27–38.
- Krzyszowski A. 2014. Naczynia ceramiczne i wiaderka klepkowe z wczesnopiastowskiego cmentarzyska w Sowinkach k. Poznania. *Acta Archaeologica Lodziana* 6, 137–158.
- Kurasiński T. 2009. Militaria jako element wyposażenia wczesnośredniowiecznych pochówków dziecięcych – próba interpretacji na przykładzie ziem polskich. *Archeologia Polski* 54/2, 209–248.
- Kurasiński T. 2012. Wiadro obite blachą z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Lubieniu, pow. piotrkowski. W: A. Jaszewska (red.), *Z najdawniejszych dziejów. Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej*. Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, 291–303.
- Kurasiński T. 2015. Wiadro obite blaszanymi okuciami z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Glinnie. *Slavia Antiqua* 56, 197–214.
- Marciniak J. 1959. Cmentarzysko szkieletowe z okresu wczesnośredniowiecznego znalezione w miejscowości Kościeszce, pow. Pułtusk. *Wiadomości Archeologiczne* 26/1-2, 63–67.
- Miśkiewicz M. 1969. Wczesnośredniowieczny obrządek pogrzebowy na płaskich cmentarzyskach szkieletowych w Polsce. *Materiały Wczesnośredniowieczne* 6, 241–302.
- Miśkiewicz M. 2005. Czy górny Orzec był wczesnośredniowieczną kolebką odrębności Mazowsza? *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne* 12/1, 5–14.
- Musianowicz K. 1949. Kabłączki skroniowe – próba typologii i chronologii, *Światowit* 20, 115–232.
- Musianowicz K. 1950–51. Z zagadnień osadnictwa wczesnohistorycznego pow. Sokołów Podlaski. *Wiadomości Archeologiczne* 17/4, 229–250.
- Nadolski A., Abramowicz A., Poklewski T. 1959. *Cmentarzysko z XI wieku w Lutomierniu pod Łodzią* (= *Acta Archaeologica Universitatis Lodziana* 7). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Nosek S. 1955. Skarb srebrny wczesnośredniowieczny z miejscowości Bużyska, pow. Siemiatycze. *Wiadomości Archeologiczne* 22/1, 65–70.
- Piotrowski M., Dąbrowski G. 2007. Krzesiwa i krzesaki – przyczynek do badań nad krzesaniem ognia w starożytności oraz średniowieczu (na marginesie badań archeologicznych na stan. 22 w Łukawicy, pow. lubaczowski). *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 9, 231–242.
- Purowski T. 2010. Paciorki szklane zdobione linią zygzakowatą odkryte w międzyczeczu Odry i Wisły na stanowiskach z wczesnej epoki żelaza. *Archeologia Polski* 55/1–2, 23–88.
- Rauhut L. 1971. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska w obudowie kamiennej na Mazowszu i Podlasiu. *Materiały Starożytne i Średniowieczne* 1, 435–653.
- Rewekant A. 2021. Wyniki analizy antropologicznej osób pochowanych na stanowisku nr 4 w Szymakach, pow. płoński, woj. mazowieckie. W: J. Zychlińska, *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku nr 4 (AZP 47-60/12) w Szymakach, pow. płoński, w związku z budową drogi ekspresowej S7 na odcinku Strzegowo-Pieńki i Pieńki-Płońsk*. Gniezno 2021 (niepublikowane opracowanie w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Ciechanowie).
- Rogosz R. 1983. Obróbka i zastosowanie żelaza. W: E. Cnotliwy, L. Leciejewicz, W. Łosiński (red.), *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 262–267.

- Smaruj A. 2020. *Sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowisku Szymaki, stan. 4 (AZP 47-60/12). Budowa drogi ekspresowej S7, odcinek Mława–Strzegowo*. Gniezno (niepublikowane opracowanie w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Ciechanowie).
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W. 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland – verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica* 91/2, 143–168.
- Tarczyński F. 1906. Cmentarzyska rządowe w Rostkowie, Strzeszewie, Wierzbicy, Zochowie, Blichowie i Rogowie. *Światowit* 7, 39–43.
- Wachowski K. 1975. *Cmentarzyska doby wczesnopiastowskiej na Śląsku*. Wrocław.
- Wachowski K. 1977. Chronologia i funkcja tzw. szpil pierścieniowatych w świetle znalezisk na Ostrówku w Opolu. *Archeologia Polski* 22/2, 446–454.
- Zawadzka-Antosik B. 1982. Z problematyki pochówków dziecięcych odkrytych na cmentarzysku w Czekanowie, woj. siedleckie. *Wiadomości Archeologiczne* 47/1, 35–57.
- Zoll-Adamikowa H. 1971. *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski. Cz. II. Analiza*. Wrocław: Ossolineum.
- Żak J. 1960. O pochodzeniu „szpil” pierścieniowatych na ziemiach polskich. *Slavia Antiqua* 7, 407–442.

Summary

Justyna Żychlińska, Daniel Żychliński

Early medieval burial ground in Szymaki, Płock District, Mazowieckie Voivodeship

Archaeological rescue excavations at site 4 in Szymaki (AZP 47-60/12) were launched in connection with the construction of the S7 expressway between Strzegowo and Płock. The investor was the General Directorate for National Roads and Motorways, Olsztyn Branch, and the general contractor was APB THOR Sp. z o.o. from Gniezno. The rescue project was led (in 2019 and 2020) by Andrzej Smaruj. The site was discovered during the fieldwalking prospection accompanying the road development in 2014.

As a result of archaeological work at the site, 34 features were recorded and dated to the early medieval period. Among them, there were 28 skeletal graves (including the stone-lined one), five pits of an unspecified function, and a single post-hole. All the graves were aligned with the east-west axis. In the case of 13 burials, the heads were oriented towards the east, in 8 – towards the west. No pattern, including age- or sex-related, was found that would explain that arrangement. Judging by the preserved remains, the dead were laid on their backs, with the hands at their sides. The state of preservation of the bones

has allowed for the determination of the age of the deceased and to a lesser extent, their sex.

Few artefacts were collected from the Szymaki graves. These are: the single pieces of clay vessels, metal objects, e.g. ornaments and parts of clothing (an iron pin with a ring, a bronze earring, a fragment of an iron necklace, silver and bronze temple rings), tools (an iron sickle and blades), wooden vessel fittings, an iron arrowhead and a glass bead.

The early medieval skeletal burial ground in Szymaki was set up in a small area occupying six ares. The poor state of preservation of the cemetery prevents any reconstruction of stratigraphy of the graves. Although their layout may suggest a north-east and south-west distribution, it is very likely, given the considerable distances between them, that they were in fact positioned along the same line with the other burial pits. It is equally probable that the layout may have been irregular, and successive graves were simply dug beside the earlier ones, mainly paying attention to the orientation and, perhaps, also the proximity of the deceased relatives.

As far as the actual use of the burial site, it can be inferred that it was set up in the first half of the 11th century and abandoned in the 12th century or no later than in the early 13th century.

■